

نیازسنجی آموزشی دانشجویان در اندیشه اسلامی یک (مورد مطالعه: دانشگاه اصفهان)

حامد نظریور^۱
احمد عابدی^۲

چکیده

هدف: هدف محققان در این پژوهش، بررسی نیاز آموزشی دانشجویان دانشگاه اصفهان در درس اندیشه اسلامی یک بوده است. **روش:** این پژوهش به روش کمی و به صورت پیمایشی با استفاده از ابزار پرسشنامه در میان 376 نفر از دانشجویان دانشگاه اصفهان انجام شده است. حجم نمونه با استفاده از روش نمونه‌گیری کوکران مشخص شد. سنج‌های نیازسنجی از ضریب پایایی خوبی (0/93) برخوردار بودند. **یافته‌ها:** دانشجویان در درس اندیشه اسلامی یک در موضوعات عدالت و حکمت الهی و فلسفه آفرینش، احساس نیاز بیشتری دارند. اولویتهای دختران و پسران و اولویت دانشجویان دانشکده‌های مختلف در سرفصلهای این درس متفاوت است. بین برخی از موضوعات با جنسیت دانشکده محل تحصیل دانشجویان رابطه وجود دارد. **نتیجه‌گیری:** به منظور جذابیت و اثربخشی درس اندیشه اسلامی یک، در تدوین طرح درس و تهیه محتوای آموزشی توجه به جنسیت و دانشکده دانشجویان ضروری است. پیشنهادهایی کاربردی نیز ارائه شده است.

واژگان کلیدی: نیازسنجی آموزشی، اندیشه اسلامی یک، دانشگاه اصفهان، برنامه درسی.

◇ دریافت مقاله: 97/02/01؛ تصویب نهایی: 97/11/23.

1. دکترای الهیات و معارف اسلامی گرایش ادیان و عرفان، استادیار گروه معارف اسلامی، دانشکده الهیات و معارف اهل البیت (علیهم السلام)، دانشگاه اصفهان (نویسنده مسئول) / نشانی: اصفهان؛ میدان آزادی، دانشگاه اصفهان / نامبر: 03137932594

Email: h.nazarpour@tr.ui.ac.ir

2 دکترای روانشناسی، دانشیار گروه روانشناسی، دانشکده علوم تربیتی و روانشناسی، دانشگاه اصفهان.

الف) مقدمه

دانشگاهها و مراکز آموزش عالی هر جامعه، معرف بالترین سطح از تفکر و علم آن جامعه محسوب می‌شوند و اصول جهان‌بینی و نظام اعتقادی و ارزشی جامعه را در خود متجلی می‌سازند و با تربیت متفکران و دانشمندان و مدیران آینده، در جهت بخشیدن به حرکت‌های گوناگون فکری، اعتقادی، فرهنگی و سیاسی جامعه مؤثر واقع می‌شوند. جامعه ایرانی که در انقلاب اسلامی با رویکرد الهی، جهان‌بینی اسلامی را مبنای شئون گوناگون زندگی خود قرار داد، خواهان آن است که آموزش عالی متناسب با مبانی و ارزشهای اسلامی داشته باشد تا با تربیت متفکران و مدیران بر وفق آن مبانی و معیارها، به ترویج و تعمیم آنها در جامعه اسلامی مبادرت ورزد. (سند اسلامی شدن دانشگاهها، 1392: 7)

ارائه دروس معارف اسلامی، پس از انقلاب فرهنگی از اقدامات اساسی شورای عالی انقلاب فرهنگی بود که با هدف آشنایی نسل جوان با اندیشه‌های دینی، اخلاق، تاریخ اسلام و تاریخ معاصر در برنامه آموزشی مقطع کارشناسی قرار گرفت. با توجه به الزام دانشجویان به گذراندن دروس معارف اسلامی و نقش دانشجویان به عنوان اداره‌کنندگان آینده ایران اسلامی، برنامه‌های درسی گروه معارف اسلامی، فرصت مغتنمی برای انتقال معارف و تربیت دینی به دانشجویان و تحقق تعلیم و تربیت دینی است.

یکی از گرایشهای معارفی که دانشجویان باید چهار واحد (دو درس) از آن را بگذرانند، گرایش مبانی نظری اسلام است. این گرایش شامل چهار درس است که یکی از آنها اندیشه اسلامی یک است (معاونت امور اساتید و دروس معارف اسلامی، 1384: 6-7). هدف این درس عبارت است از: تبیین ضرورت پرداختن دانشجوی مسلمان به دین و مقولات دینی، تعمیق و گسترش اطلاعات و تقویت خداآواری و ایمان دانشجویان درباره مباحث مربوط به خداشناسی و رستاخیز (همان: 27-36). با توجه به اهمیت جایگاه اعتقادات در افزایش تقید عملی به احکام و اخلاق اسلامی و با توجه به اینکه اندیشه اسلامی یک، در خصوص عقاید و باورهای دین اسلام درباره خدا و حیات پس از مرگ بحث می‌کند، این درس جایگاه مهمی در بین دروس معارفی دارد. اعتقادات اساس و بنیان هر نظام ارزشی و هر جهان‌بینی را تشکیل می‌دهند و در شکل‌گیری رفتار انسانها تأثیر گذارند. به عبارت دیگر؛ برای ایجاد و تحکیم نظام ارزشی و رفتاری اسلام، باید مبانی عقیدتی آن که ریشه‌های این درخت تنومند و با برکت به شمار می‌آیند، در دلها مستحکم شود، تا نتایج مطلوب آن حاصل شود و سعادت دنیا و آخرت را به همراه آورد. (مصباح یزدی، 1389: 5)

برای اینکه برنامه‌های درسی بتوانند پاسخگوی نیازهای در حال تغییر جامعه باشند، لازم است در دوره‌های زمانی مختلف بازنگری شوند (فتحی و اجارگاه، 1392: 5). از مقدمات لازم برای بازنگری و همچنین

7 \blacklozenge نیازسنجی آموزشی دانشجویان در اندیشه اسلامی یک

اثر بخشی و جذابیت این دروس، نیازسنجی آموزشی¹، اولویت بندی دغدغه‌ها و پرسشهای ذهنی دانشجویان، پی بردن به مهم ترین سرفصلهای مورد علاقه آنان و تأکید بر آنهاست. به طور کلی محتوای آموزشی باید با نیازها متناسب باشد. اگر دانشجویان به محتوای آموزشی احساس نیاز کنند، برای یادگیری برانگیخته می‌شوند (ملکی، 1383: 109). آموزشی که بر اساس نیازسنجی آموزشی انجام شود، موجب افزایش بهره‌وری، رضایت مخاطب و صرفه‌جویی در هزینه می‌شود. (خدایاری و همکاران، 1393: 14)

بنابر این، با توجه به اهمیت دروس معارف اسلامی، فراگیر بودن آنها برای کل دانشجویان، رسالت گروه معارف در تقویت اعتقادات دانشجویان و آگاهی بخشی به این قشر درباره آموزه‌های اسلام و لزوم جذابیت و تأثیر گذاری این دروس، ضروری است دغدغه‌ها و نیازهای دانشجویان در سرفصلهای درس اندیشه اسلامی¹ بررسی و اولویت بندی شوند.

خوشی در پایان نامه دکتری خود، راهکارهایی را برای هر یک از عناصر برنامه درسی ارائه داده است (خوشی، 1391: 309). فیروزی، دروس معارف اسلامی و جایگاه استادان آن را آسیب شناسی و بر ضرورت بازنگری عناوین و سرفصلهای دروس تأکید کرده است (فیروزی، 1394، 151). مشکلات با آسیب شناسی محتوای کتب معارف اسلامی، رویکرد نگرش ساز را تأمین کننده اهداف گروه معارف اسلامی دانسته است (مشکات، 1395: 48). اشرفی و آخوندی در پژوهشی، آسیبهای محتوایی دروس معارف اسلامی را کاربردی نبودن در رشته تحصیلی و پاسخگو نبودن نسبت به نیازهای زمان دانسته‌اند (اشرفی و آخوندی، 1391: 422). عبادی با آسیب شناسی محتوای دروس مبانی نظری اسلام، بر ضرورت بازنگری برنامه درسی این دروس تأکید می‌کند (عبادی، 1396: 173). فضل الهی بر اساس ارزیابی دانشجویان از برنامه درسی اجرا شده اخلاق اسلامی، نتیجه گرفته است که همپوشی کامل میان اهداف و نیازها در درس اخلاق اسلامی وجود ندارد (فضل الهی، 1395: 147). مبشری بر اساس پیمایش انجام شده نشان داده است که نیاز آموزشی دانشجویان در درس تفسیر موضوعی قرآن کریم، بین پسران و دختران و همچنین در رشته‌های علوم انسانی و علوم پایه متفاوت است. (مبشری، 1396: 350)

پژوهشهای انجام شده در حوزه دروس معارف اسلامی، بر ضرورت آموزش معارف اسلامی و ارتقای آن با به روز شدن سرفصلها و شیوه ارائه تأکید کرده‌اند. اما درباره بررسی دقیق نیاز آموزشی دانشجویان و اولویتهای آموزشی مورد نیاز آنان به تفکیک جنسیت و دانشکده، به ویژه در درس اندیشه اسلامی¹، پژوهشی انجام نشده است.

8 ♦ مطالعات معرفتی در دانشگاه اسلامی 78

هدف این پژوهش رصد و اولویت‌بندی مهم‌ترین سرفصلهای آموزشی اندیشه اسلامی 1 برای دانشجویان کارشناسی دانشگاه اصفهان به طور کلی و همچنین به تفکیک جنسیت و دانشکده است.

ب) روش تحقیق

با توجه به ماهیت پژوهش، روش جمع‌آوری داده‌ها، پیمایشی و ابزار آن پرسشنامه است. جامعه آماری، کل دانشجویان کارشناسی دانشگاه اصفهان است. حجم نمونه بر اساس روش نمونه‌گیری کوکران، 400 نفر برآورد و در مجموع، 376 پرسشنامه با روش نمونه‌گیری خوشه‌ای چند مرحله‌ای جمع‌آوری شد.

از آنجا که یکی از اهداف پژوهش، رصد اولویتهای هر جنس و دانشکده و سنجش ارتباط موضوعات با جنسیت و دانشکده محل تحصیل آنان بود، پرسشنامه‌ها به تفکیک جنسیت و دانشکده توزیع شدند. برای تعیین تعداد پرسشنامه‌های هر جنس و هر دانشکده، ابتدا نسبت تعداد دانشجویان هر جنس و دانشجویان هر دانشکده به کل دانشجویان کارشناسی دانشگاه محاسبه و سپس به همان نسبت، 400 پرسشنامه بین آنها توزیع شد. گفتنی است که دانشکده‌های «فنی و مهندسی» و «علوم و فناوری‌های نوین»، یک دانشکده در نظر گرفته شدند.

در این پژوهش، درس اندیشه اسلامی 1 بررسی شده است. سرفصلهای این درس بر اساس مصوبه شورای عالی انقلاب فرهنگی عبارتند از: انسان و ایمان، مفهوم خدا، خدایابی، توحید و شرک، اوصاف خداوند، رستخیز و جاودانگی. (معاونت امور اساتید و دروس معارف اسلامی، 1384: 27-28)

گویه‌ها و سنجه‌های پرسشنامه توسط محقق و بر اساس سرفصل درس اندیشه اسلامی 1 و موضوعات اعتقادی مربوط به خدا و حیات پس از مرگ انتخاب شدند. اصلاحات لازم در گویه‌ها نیز بر اساس نظر اساتید و مدرسان انجام گرفت.

برای اطمینان از پایایی¹ ابزار پژوهش، از ضریب همبستگی آلفای کرونباخ² استفاده شده است. ضریب آلفای کرونباخ پرسشنامه (شامل 29 گویه) 0/93 است که عالی است.

تحلیل اطلاعات پس از جمع‌آوری پرسشنامه‌ها و کدگذاری آنها، با نرم‌افزار اس.پی.اس.اس. 16 انجام شده است. یافته‌های تحقیق به دو صورت آمار توصیفی و استنباطی ارائه و در بخش استنباطی برای بررسی رابطه معناداری بین موضوعات و جنسیت و دانشکده، از آزمون فی و وی کرامر استفاده شده است.

1. Reliability

2. Cronbach's Alpha

(ج) یافته‌ها

1. اطلاعات توصیفی

پرسشنامه توسط 376 نفر از دانشجویان دانشگاه اصفهان تکمیل شد. 31/4 درصد پاسخگویان پسر و 68/6 درصد دختر بودند. بازه سنی پاسخگویان بین 18 تا 50 سال بود. سنین 20 (27/4 درصد)، 19 (25/5 درصد) و 21 (22/1 درصد)، به ترتیب بیشترین تعداد را به خود اختصاص دادند و کمترین تعداد مربوط به سنین 45، 47 و 50 (با 0/3 درصد) بود.

از لحاظ ترم تحصیلی، بیشتر پاسخگویان دانشجویان ترم چهار (39/1 درصد)، ترم دو (33/2 درصد) و ترم شش (17 درصد) بودند. کمترین تعداد آنان دانشجوی ترم دوازده (0/3 درصد)، هفت (1/3 درصد) و پنج (1/6 درصد) بودند. دانشکده‌های علوم اداری و اقتصاد (19/1 درصد)، علوم (17 درصد) و علوم تربیتی و روان‌شناسی (14/9 درصد) بیشترین پاسخگویان را داشتند. دانشکده‌های علوم جغرافیایی (2/1 درصد)، مهندسی کامپیوتر (3/5 درصد) و تربیت بدنی و علوم ورزشی (4 درصد) نیز کمترین پاسخ‌دهنده را داشتند.

جدول 1: توزیع فراوانی مشخصات عمومی نمونه‌های آماری

درصد پاسخگویان	شرح	
68/6	دختر	
31/4	پسر	
27/4	20	بیشترین
25/5	19	
22/1	21	
0/3	45	کمترین
0/3	47	
0/3	50	
39/1	چهار	بیشترین
33/2	دو	
17	شش	
1/6	پنج	کمترین
1/3	هفت	
0/3	دوازده	
19/1	علوم اداری و اقتصاد	بیشترین
17	علوم	
14/9	علوم تربیتی و روان‌شناسی	
4	تربیت بدنی و علوم ورزشی	کمترین
3/5	مهندسی کامپیوتر	
2/1	علوم جغرافیایی	

10 ♦ مطالعات معرفتی در دانشگاه اسلامی 78

بر اساس اطلاعات به دست آمده، پنج اولویت اول دانشجویان به ترتیب عبارتند از: حکمت خدا، عدالت خدا، هدف خداوند از خلقت جهان و انسان، مرگ، اثبات وجود خدا. پنج اولویت اول دانشجویان دختر عبارتند از: حکمت خدا، عدالت خدا، هدف خداوند از خلقت جهان و انسان، قیامت، اثبات وجود خدا. پنج اولویت اول دانشجویان پسر عبارتند از: مرگ، عدالت خدا، حکمت خدا، یگانگی خدا، قدرت مطلق خدا. پنج اولویت اول و آخر دانشجویان در مباحث درس اندیشه اسلامی 1، به تفکیک جنسیت و به همراه نمره میانگین (از 5) هر موضوع در جدول 2 آمده است.

جدول 2: اولویت دانشجویان در موضوعات درس اندیشه اسلامی 1 به تفکیک جنسیت

دانشجویان پسر	دانشجویان دختر	کل دانشجویان		
مرگ (4,08)	حکمت خدا (4,18)	حکمت خدا (4,12)	1	پنج اولویت اول
عدالت خدا (4,02)	عدالت خدا (4,14)	عدالت خدا (4,10)	2	
حکمت خدا (3,99)	هدف خداوند از خلقت جهان و انسان (4,05)	هدف خداوند از خلقت جهان و انسان (3,98)	3	
یگانگی خدا (3,88)	قیامت (3,99)	مرگ (3,96)	4	
قدرت مطلق خدا (3,87)	اثبات وجود خدا (3,96)؛ امکان شناخت خدا (3,96)	اثبات وجود خدا (3,93)؛ یگانگی خدا (3,93)؛ قیامت (3,93)	5	
جایگاه و فلسفه شفاعت (3,21)	جایگاه و فلسفه شفاعت (3,59)	جایگاه و فلسفه شفاعت (3,57)	25	پنج اولویت آخر
عذاب جاودانه جهنم و عدالت و رحمت خدا (3,19)	رجعت (3,58)	جهنم و عذابهای آن (3,47)	26	
عدم استجابت دعاها و توسلها (3,16)	عدم استجابت دعاها و توسلها (3,56)	عدم استجابت دعاها و توسلها (3,44)	27	
جهنم و عذابهای آن (3,10)	مطلق یا نسبی بودن باورهای دینی (3,48)	مطلق یا نسبی بودن باورهای دینی (3,40)	28	
تناسخ (3,03)	تناسخ (3,28)	تناسخ (3,20)	29	

پنج اولویت اول دانشجویان هر دانشکده با میانگین نمره آنان (از 5) به صورت ذیل است:

ادبیات و علوم انسانی: حکمت خدا (4/57)، عدالت خدا (4/52)، امکان شناخت خداوند (4/43)، یگانگی خدا (4/39)، هدف خداوند از خلقت جهان و انسان (4/39).

نیازسنجی آموزشی دانشجویان در اندیشه اسلامی یک \diamond 11

تربیت بدنی و علوم ورزشی: حکمت خدا(4/53)، رابطه ایمان و عقل(4/47)، تصورات مختلف درباره مفهوم خدا(4/40)، عدالت خدا(4/40)، امکان شناخت خداوند(4/33).

علوم تربیتی و روان‌شناسی: حکمت خدا(4/38)، عدالت خدا(4/34)، هدف خداوند از خلقت جهان و انسان(4/27)، یگانگی خدا(4/25)، مرگ(4/25).

زبانهای خارجی: اثبات وجود خدا(4/07)، حکمت خدا(4/07)، رابطه ایمان و عقل(3/97)، تصورات مختلف درباره مفهوم خدا(3/97)، امکان شناخت خداوند(3/97).

علوم جغرافیایی و برنامه‌ریزی: حکمت خدا(4/38)، یگانگی خدا(4/25)، هدف خداوند از خلقت جهان و انسان(4/25)، اثبات وجود خدا(4)، علم پیشین خداوند و اختیار انسان(4).

علوم اداری و اقتصاد: عدالت خدا(3/99)، حکمت خدا(3/83)، اثبات وجود خدا(3/79)، یگانگی خدا(3/79)، هدف خداوند از خلقت جهان و انسان(3/79).

علوم: حکمت خدا(4)، یگانگی خدا(3/88)، عدالت خدا(3/84)، امکان شناخت خداوند(3/81)، مرگ(3/80).

شیمی: مرگ(4/19)، اثبات وجود خدا(4/06)، عدالت خدا(4/06)، حکمت خدا(4/06)، برزخ و قبر(4/06).

مهندسی کامپیوتر: هدف خداوند از خلقت جهان و انسان(4/08)، رابطه ایمان و عقل(4)، قضا و قدر الهی و اختیار انسان(4)، قیامت(4)، قدرت مطلق خدا(3/92).

عمران و حمل و نقل: حکمت خدا(4/35)، رجعت(4/25)، عدالت خدا(4/20)، قیامت(4/15)، یگانگی خدا(4/10).

فنی و مهندسی: قیامت(4/17)، عدالت خدا(4/08)، هدف خداوند از خلقت جهان و انسان(4/06)، مرگ(4/03)، قضا و قدر الهی و اختیار انسان(3/89).

سه اولویت اول و آخر هر دانشکده در جداول 3 تا 5 قابل مشاهده است.

جدول 3: اولویت دانشجویان در موضوعات درس اندیشه اسلامی 1 به تفکیک دانشکده

ادبیات و علوم انسانی	تربیت بدنی و علوم ورزشی	علوم تربیتی و روان‌شناسی	زبانهای خارجی		
حکمت خدا	حکمت خدا	حکمت خدا	اثبات وجود خدا	1	سه اولویت اول
عدالت خدا	رابطه ایمان و عقل	عدالت خدا	حکمت خدا	2	
امکان شناخت خداوند	تصورات مختلف درباره مفهوم خدا	هدف خداوند از خلقت جهان و انسان	رابطه ایمان و عقل	3	
مطلق یا نسبی بودن باورهای دینی	اثبات عقلی جهان پس از مرگ	جایگاه و فلسفه شفاعت	تناسخ	27	سه اولویت آخر
عدم استجاب دعاها و توسلها	مطلق یا نسبی بودن باورهای دینی	مطلق یا نسبی بودن باورهای دینی	عذاب جاودانه جهنم و عدالت و رحمت خدا	28	
تناسخ	مسئله شر	تناسخ	تناسخ	29	

جدول 4: اولویت دانشجویان در موضوعات درس اندیشه اسلامی 1 به تفکیک دانشکده

علوم جغرافیایی	علوم اداری و اقتصاد	علوم	شیمی		
حکمت خدا	عدالت خدا	حکمت خدا	مرگ	1	سه اولویت اول
یگانگی خدا	حکمت خدا	یگانگی خدا	اثبات وجود خدا	2	
هدف خداوند از خلقت جهان و انسان	اثبات وجود خدا	عدالت خدا	عدالت خدا	3	
جهنم و عذابهای آن	عذاب جاودانه جهنم و عدالت و رحمت خدا	بهشت و نعمتهای آن	جایگاه و فلسفه شفاعت	27	سه اولویت آخر
عذاب جاودانه جهنم و عدالت و رحمت خدا	رجعت	جهنم و عذابهای آن	تکامل انسان در برزخ و قیامت	28	
بهشت و نعمتهای آن	تناسخ	تناسخ	تناسخ	29	

نیازسنجی آموزشی دانشجویان در اندیشهٔ اسلامی یک \diamond 13

جدول 5: اولویت دانشجویان در موضوعات درس اندیشهٔ اسلامی 1 به تفکیک دانشکده

فنی و مهندسی	عمران و حمل و نقل	مهندسی کامپیوتر		
قیامت	حکمت خدا	هدف خداوند از خلقت جهان و انسان	1	سه اولویت اول
عدالت خدا	رجعت	رابطهٔ ایمان و عقل	2	
هدف خداوند از خلقت جهان و انسان	عدالت خدا	قضا و قدر الهی و اختیار انسان	3	
مطلق یا نسبی بودن باورهای دینی	جهنم و عذابهای آن	کیفیت محسوس شدن در آخرت	27	سه اولویت آخر
رجعت	مطلق یا نسبی بودن باورهای دینی	بهشت و نعمتهای آن	28	
تناسخ	جایگاه و فلسفه شفاعت	جهنم و عذابهای آن	29	

2. تحلیل یافته‌ها

در این بخش به بررسی روابط بین متغیرها می‌پردازیم. با استفاده از آزمون فی و وی کرامر¹ ارتباط و معناداری هر موضوع با جنسیت و دانشکده بررسی شد. در این آزمون اگر سطح معناداری² به دست آمده کمتر از 0/05 باشد، نشان‌دهندهٔ معناداری آن خواهد بود. برخی از موضوعات، ارتباط معناداری با جنسیت و دانشکدهٔ دانشجویان نداشتند؛ ولی در برخی موضوعات وجود این ارتباط اثبات شد.

موضوعات دارای ارتباط معنادار با جنسیت، به همراه سطح معناداری آنها در جدول 6 آمده است.

1. Phi and V Cramer's
2. Approx. Sig.

جدول 6: موضوعات دارای ارتباط معنادار با جنسیت دانشجویان

موضوع	سطح معناداری با جنسیت	جنسیت دارای علاقه بیشتر به موضوع
1	0,008	مؤنث
2	0,038	مؤنث
3	0,026	مؤنث
4	0,015	مؤنث
5	0,032	مؤنث
6	0,020	مؤنث
7	0,014	مؤنث
8	0,000	مؤنث
9	0,005	مؤنث
10	0,003	مؤنث

نتایج جدول 6 نشان می‌دهد که موضوعات راه‌های تقویت ایمان، هدف خداوند از خلقت جهان و انسان، مسئله شر، عدم استجاب دعاها و توسلها، کیفیت محاسبه در قیامت، جایگاه و فلسفه شفاعت، بهشت و نعمتهای آن، جهنم و عذابه‌های آن، عذاب جاودانه جهنم و عدالت و رحمت خداوند و تکامل انسان در برزخ و قیامت، بین دو جنس دختر و پسر دارای تفاوت معنادار بود؛ یعنی دانشجویان دختر نسبت به دانشجویان پسر به این موضوعات علاقه و احساس نیاز بیشتری داشته‌اند.

موضوعات دارای ارتباط معنادار با دانشکده، به همراه سطح معناداری آنها در جدول 7 آمده است.

نیازسنجی آموزشی دانشجویان در اندیشه اسلامی یک \diamond 15

جدول 7: موضوعات دارای ارتباط معنادار با دانشکده دانشجویان

موضوع	سطح معناداری با دانشکده	دانشکده‌های دارای علاقه بیشتر به موضوع
1	0,021	تربیت بدنی - ادبیات و علوم انسانی
2	0,028	تربیت بدنی - ادبیات و علوم انسانی
3	0,007	ادبیات و علوم انسانی، تربیت بدنی، علوم تربیتی و روان‌شناسی
4	0,031	ادبیات و علوم انسانی - علوم تربیتی و روان‌شناسی
5	0,043	ادبیات و علوم انسانی - فنی و مهندسی
6	0,047	تربیت بدنی - علوم تربیتی و روان‌شناسی
7	0,039	عمران و حمل و نقل - علوم تربیتی و روان‌شناسی
8	0,010	تربیت بدنی، ادبیات و علوم انسانی، علوم تربیتی و روان‌شناسی
9	0,037	علوم تربیتی و روان‌شناسی - تربیت بدنی
10	0,043	تربیت بدنی - علوم تربیتی و روان‌شناسی
11	0,017	ادبیات و علوم انسانی - تربیت بدنی

نتایج جدول 7 نشان می‌دهد که در موضوعات راه‌های تقویت ایمان، تصورات مختلف درباره مفهوم خدا و تکامل انسان در برزخ و قیامت، بین دانشجویان دانشکده‌های تربیت بدنی، ادبیات و علوم انسانی و دانشجویان سایر دانشکده‌ها تفاوت معنادار وجود دارد؛ یعنی دانشجویان این دو دانشکده به این موضوعات نیاز بیشتری را ابراز کرده‌اند. همچنین در موضوعات مرگ، کیفیت محشور شدن در آخرت و بهشت و نعمتهای آن، بین دانشجویان دانشکده‌های تربیت بدنی، علوم تربیتی و روان‌شناسی و دانشجویان سایر دانشکده‌ها تفاوت معنادار وجود دارد؛ یعنی دانشجویان این دو دانشکده نسبت به این موضوعات احساس نیاز بیشتری داشته‌اند.

بر اساس نتایج جدول 7، در موضوعات امکان شناخت خداوند و قیامت، بین دانشجویان دانشکده‌های تربیت بدنی، ادبیات و علوم انسانی، علوم تربیتی و روان‌شناسی و دانشجویان سایر دانشکده‌ها تفاوت معنادار وجود دارد؛ یعنی دانشجویان این دانشکده‌ها به این موضوعات احساس نیاز بیشتری نشان داده‌اند. همچنین در موضوع قدرت مطلق خداوند بین دانشجویان دانشکده‌های ادبیات و علوم انسانی، علوم تربیتی و روان‌شناسی و دانشجویان سایر دانشکده‌ها تفاوت معنادار وجود دارد؛ یعنی دانشجویان این دانشکده‌ها به این موضوع نیاز بیشتری را ابراز کرده‌اند. علاوه بر اینها، در موضوع عدم استجاب دعاها و توسلها بین دانشجویان دانشکده‌های ادبیات و علوم انسانی، فنی و مهندسی و دانشجویان سایر دانشکده‌ها تفاوت معنادار وجود دارد. یعنی دانشجویان این دو دانشکده نسبت به این موضوع احساس نیاز بیشتری نشان داده‌اند. همچنین در موضوع رجعت، بین دانشجویان دانشکده عمران و حمل و نقل، علوم تربیتی و روان‌شناسی و

دانشجویان سایر دانشکده‌ها تفاوت معنادار وجود دارد؛ یعنی دانشجویان این دانشکده‌ها به این موضوع نیاز بیشتری ابراز کرده‌اند.

د) بحث و نتیجه‌گیری

نتایج پژوهش نشان داد سه علاقه اول دانشجویان، حکمت و عدالت الهی و فلسفه آفرینش است. بحث عدالت و فلسفه آفرینش نیز به نوعی زیرمجموعه حکمت الهی قرار می‌گیرند. بر این اساس به نظر می‌رسد دغدغه اصلی دانشجویان، افعال الهی و جرایمی و فلسفه آنهاست. در تبیین این موضوع می‌توان گفت دانشجویان به محیط پیرامون خود و اتفاقات آن توجه دارند و درباره آنها تفکر می‌کنند؛ به خدا نیز اعتقاد دارند و همه اتفاقات عالم را افعال الهی می‌دانند؛ حس کنجکاوی و فضای عقلانیت حاکم بر دانشگاه که در کنار این موارد قرار می‌گیرد، موجب سؤال از حکمت و فلسفه افعال الهی می‌شود.

درباره عدالت به نظر می‌رسد دانشجویان عدالت را به معنای برابری می‌گیرند و وقتی تفاوتها و نابرابری‌ها را می‌بینند (به ویژه وقتی دانشجویان از خانواده‌های مختلف و با شرایط متفاوت در کنار یکدیگر در دانشگاه حضور پیدا می‌کنند) سؤال از عدالت الهی خود را بیشتر نشان می‌دهد. دانشجویان پس از فلسفه افعال الهی، نسبت به موضوع مرگ، احساس نیاز بیشتری دارند.

همچنین دانشجویان نسبت به شفاعت، جهنم و تناسخ، احساس نیاز کمتری نسبت به سایر موضوعات داشتند. از آنجا که این موارد در اعتقادات اسلامی بیان می‌شود و به ویژه بحث شفاعت جایگاه خاصی در اعتقادات تشیع دارد، شایسته است احساس نیاز دانشجویان در این موارد برانگیخته شود.

اولویت و احساس نیاز دختران نیز همانند سیر کلی دانشجویان است. اما برای پسران، مرگ در اولویت اول قرار می‌گیرد و سپس عدالت و حکمت الهی.

بررسی اولویتهای هر دانشکده نشان می‌دهد که تقریباً همان سیر کلی حاکم است؛ اما برخی موارد، قابل توجه است؛ اینکه در دانشکده‌های زبانهای خارجی، شیمی و علوم اداری و اقتصاد، اثبات وجود خدا جزء سه اولویت اول قرار دارد!

بر اساس آمار استنباطی، برخی از موضوعات با جنسیت دانشجویان ارتباط معنادار دارند. در همه موضوعات دارای ارتباط معنادار با جنسیت، احساس نیاز و علاقه دختران به آنها بیشتر بود. دختران نسبت به پسران دغدغه بیشتری درباره معنویت و ارتباط با خدا و افزایش آن دارند. در همین راستا می‌خواهند بدانند چرا همه دعاها و خواسته‌هایشان محقق نمی‌شود. علاقه دختران درباره فلسفه آفرینش نیز بیشتر است. دختران به مسئله شر نیز احساس نیاز بیشتری داشتند. شاید این به دلیل روحیه حساس آنان در مواجهه با

نیازسنجی آموزشی دانشجویان در اندیشه اسلامی یک \diamond 17

مصیبت‌ها و بلاها باشد. همچنین دختران علاقه بیشتری به مراحل پس از مرگ، از جمله کیفیت محاسبه و پاداشها و عذابها و امکان رشد و کمال در حیات پس از مرگ دارند؛ در حالی که همانطور که بیان شد، اولویت اول پسران، خودِ مرگ است.

برخی از موضوعات مورد نیاز دانشجویان با دانشکده محل تحصیل آنان ارتباط دارند. این ارتباط حاکی از آن است که رشته تحصیلی و محتوای آموزشی رشته، در نوع سؤالات اعتقادی دانشجویان مؤثر است. در این موضوعات دانشکده‌های ادبیات و علوم انسانی، علوم تربیتی و روان‌شناسی و تربیت بدنی، نسبت به سایر دانشکده‌ها، احساس نیاز و علاقه بیشتری دارند.

این پژوهش محدودیتهایی نیز داشته است؛ از جمله اینکه فقط دانشگاه اصفهان مورد مطالعه قرار گرفته است و نتایج آن الزاماً قابل تعمیم به همه دانشگاهها نیست. همچنین، ممکن است برخی دانشجویان در تکمیل پرسشنامه‌ها به دلیل محافظه‌کاری، به برخی سؤالات به درستی پاسخ نداده باشند. البته ضمن تکمیل پرسشنامه تأکید می‌شد که نظرات آنان به صورت محرمانه خواهد بود.

پیشنهادها

1) استادان درس اندیشه اسلامی 1 در تهیه طرح درس و بودجه‌بندی مباحث و سرفصلهای درس، به اولویتهای دانشجویان، دانشجویان دختر و پسر و دانشجویان دانشکده‌های مختلف توجه داشته باشند. برای مثال، در کلاس اندیشه اسلامی 1 برای دانشجویان دانشکده فنی و مهندسی، فرصت بیشتری به سرفصل قیامت، عدالت خداوند و هدف خداوند از آفرینش اختصاص داده شود. در کلاس اندیشه اسلامی 1 برای دانشجویان دختر، زمان بیشتری به سرفصلهای حکمت و عدالت خداوند، هدف خداوند از آفرینش و قیامت اختصاص یابد. در کلاس اندیشه اسلامی 1 برای دانشجویان پسر، فرصت بیشتری برای سرفصلهای مرگ، عدالت، حکمت، یگانگی و قدرت مطلق خداوند در نظر گرفته شود.

2) با توجه به وجود تفاوت در نیازهای آموزشی دانشجویان دانشکده‌های مختلف، کلاسهای اندیشه اسلامی 1، علاوه بر اینکه از لحاظ جنسیت تفکیک شده‌اند، بر اساس دانشکده نیز تفکیک شوند.

3) محتوای درس اندیشه اسلامی 1 بر اساس نوع مخاطب (جنسیت و رشته تحصیلی) و نیاز آنان، تهیه و تدوین شود.

4) گروههای معارف اسلامی در راستای انجام رسالتشان و برگزاری نشستها، کارگاهها و کرسی‌های آزاد اندیشی، به اولویتهای و نیازهای کلی دانشجویان و اولویتهای دختران و پسران توجه کافی داشته باشند.

18 ♦ مطالعات معرفتی در دانشگاه اسلامی 78

5) گروه‌های معارف اسلامی با توجه به اولویت‌های هر دانشکده، به برگزاری کارگاه‌ها، نشست‌ها و کرسی‌هایی در دانشکدهٔ مربوطه اقدام کنند.

6) این موضوع تحقیق در دانشگاه‌های دیگر نیز انجام شود تا بتوان به تحلیل دقیق‌تری دست یافت.

منابع

- اشرفی، عباس و فاطمه آخوندی (1391). «آسیب‌شناسی آموزشهای دینی در دانشگاهها از دیدگاه دانشجویان». *مطالعات معرفتی در دانشگاه اسلامی*، ش 52: 401-426.
- خدایاری، مینا؛ سید داود حسینی‌نسب و جهانگیر یاری (1393). «نیازسنجی آموزشی کارکنان خدمات آموزشی دانشگاه آزاد اسلامی واحد تبریز در سال 90-91». *آموزش و ارزشیابی*، ش 25: 13-28.
- خوشی، ابوالفضل (1391). تبیین و شناسایی مسائل و نیازهای دانشجویان در برنامه درسی دروس معارف اسلامی دانشگاههای تهران به منظور ارائه الگوی مناسب. پایان‌نامه دکتری برنامه‌ریزی درسی. تهران: دانشکده روان‌شناسی و علوم تربیتی، دانشگاه علامه طباطبائی.
- سند اسلامی شدن دانشگاهها (1392). تهران: دبیرخانه شورای عالی انقلاب فرهنگی.
- عبادی، اعظم (1396). «آسیب‌شناسی محتوایی دروس معارف اسلامی دانشگاهها: گرایش مبانی نظری اسلام». *مطالعات معرفتی در دانشگاه اسلامی*، ش 71: 157-178.
- فتحی و اجارگاه، کورش؛ نعمت‌الله موسی‌پور و غلامرضا یادگارزاده (1392). برنامه‌ریزی درسی آموزش عالی: مقدمه‌ای بر مفاهیم، دیدگاهها و الگوها. تهران: مهربان نشر.
- فضل‌الهی قمی، سیف‌الله (1395). «ارزیابی دانشجویان از برنامه درسی اجرا شده اخلاق اسلامی دانشگاهها». *معرفت*، ش 228: 131-148.
- فیروزی، رضا (1394). «آسیب‌شناسی دروس و جایگاه استادان معارف اسلامی با توجه به دیدگاه‌های دانشجویان علوم پزشکی ارومیه در دوره‌های دکترای حرفه‌ای». *مطالعات معرفتی در دانشگاه اسلامی*، ش 63: 172-151.
- مبشری، محمدتقی (1396). «نیازسنجی آموزشی دانشجویان در تفسیر موضوعی قرآن کریم (مورد مطالعه: دانشگاه فرهنگیان)». *مطالعات معرفتی در دانشگاه اسلامی*، ش 72: 335-351.
- مشکات، عبدالرسول (1395). «از رویکرد دانش‌افزا تا رویکرد نگرش‌ساز (نگاهی آسیب‌شناسانه به کتابهای معارف اسلامی و پیشنهاد یک رویکرد راهگشا)». *مطالعات معرفتی در دانشگاه اسلامی*، ش 66: 31-56.
- مصباح یزدی، محمدتقی (1389). آموزش عقاید. تهران: چاپ و نشر بین‌الملل، چ چهارم و هشتم.
- معاونت امور اساتید و دروس معارف اسلامی (1384). عناوین و سرفصلهای جدید دروس معارف اسلامی مصوب 1383. قم: بضعه الرسول، چ دوم.
- ملکی، حسن (1383). «اصول تعلیم و تربیت اسلامی از دیدگاه شهید مطهری». مصباح، ش 50: 102-123.
- Ashrafi, A. & F. Akhondi (2012). "Pathology Religious Education in University Students' Perspective". *The Knowledge Studies in the Islamic University*, 52: 401-426.
- **Document of Islamicization of Universities** (2013). Tehran: Secretariat of the Supreme Council of the Cultural Revolution.

- Ebadi, A. (2017). “**Content Pathology of Islamic Studies Courses of Universities: The Orientation of Islamic Theoretical Foundations**”. *The Knowledge Studies in the Islamic University*, 71: 157-178.
- Fathi Vajargah, K.; N. Musapur & Gh.R. Yadegarzadeh (2013). **Higher Education Curriculum: Introduction to the Concepts, Ideas and Patterns**. Tehran: Mehraban Nashr.
- Fazlollahi, S. (2016). “**Students’ Evaluation of the Islamic Ethics Syllabus Followed at Universities**”. *Knowledge*, 228: 131-148.
- Firouzi, Reza (2015). “**Pathology of Islamic Units and the Place of Teachers of Islamic Teachings Regarding the Students View in M.D, Pharm.D and Dentistry Periods in the Uremia University of Medical Sciences**”. *The Knowledge Studies in the Islamic University*, 63: 151-172.
- Khodayari, Mina & et. al. (2014). “**Educational Needs Assessment of Educational Staff of Islamic Azad University (Tabriz) in the Academic year 90-91**”. *Education and Evaluation*, Seven year, N. 25: 13-28.
- Khoshi, A. (2012). **Explain and Identify the Issues and Needs of Students in the Curriculum of Islamic Studies Courses at Tehran University to Provide an Appropriate Model**. Ph.D. Thesis, Curriculum, Psychology and Educational Sciences, Allameh Tabatabaei University.
- Maleki, H. (2004). “**The Principles of Islamic Education from the Perspective of Martyr Motahhari**”. *Misbah*, No. 50: 102-123. Download from: www.mortezamotahhari.com.
- Meshkat, A.R. (2016). “**The Increased Knowledge Approach to Attitude Instrument Approach (At Pathological Islamic Books and Offer a Useful Approach)**”. *The Knowledge Studies in the Islamic University*, 66: 31-56.
- Misbah Yazdi, M.T. (2010). **Teaching Beliefs**. Tehran: International Publishing Co.
- Moavenat Omore Asatid, D.M.E. (2004). **Headings and Subheadings New Religion Course**. Qom: Bezatorasul.
- Mobasheri, M.T. (2017). “**Educational Needs Assessment of Students in Holy Quran, s Interpretation (Case Study: Cultural University)**”. *The Knowledge Studies in The Islamic University*, 72: 335-352.

